

PRÍČINY KRIMINALITY

(Etiologie kriminality)

- Existuje **anekdota** podľa ktorej najvýznamnejším poznatkom rozsiahlych kriminologických výskumov je konštatovanie, že k “rvačkám dochází časteji v hospodě než v kostele”.
- Tento vtip je dôsledkom skutočnosti, že nemálo kriminologických výskumov dospelo nákladnými výskumami k **banálnym poznatkom** a mnohé z nich boli prekonané, tak že úsilie kriminológov budí dojem úsilia sifyfovského.
- Ale napriek tomu sa s rozvojom kriminológie získava stále **viac prakticky využiteľných poznatkov** – tak že v súčasnosti už nikto nepochybuje o význame kriminológie.

ALE

- Čo je cieľom ?
- Kriminalita je stará ako ľudstvo samotné a teda kriminalita je **prirodzenou** súčasťou ľudskej spoločnosti !!
- Dnes už teda nikto **nemôže povedať** že kriminológia **nemá význam**
- **Cieľom kriminológie je obmedzovanie kriminality, cestou prevencie a represie**

HLAVNÉ ÚLOHY KRIMINOLÓGIE

priniesť poznatky o:

- Javových formách kriminality (fenomenológia)**
- Príčinách kriminality (etiológia)**
- Páchateľoch (klinická kriminológia)**
- Obetiach (viktimológia)**
- Kontrole zločinnosti (prevencia, represia)**

TEDY

Ještě jednou

PŘÍČINY KRIMINALITY

Vznikú tu otázka či **môže** niekoho **uspokojovať** a teda či má cenu zaoberať sa **kriminologickými teóriami**, ktoré sa vzťahujú k poznaniu príčin kriminality aj napriek tomu, **že** **žiadna z nich neponúka jasné a pre všetky prípady uplatniteľné vysvetlenie?**

**Každý, kto začne pracovať na
vedeckom výskume kriminologických
problémov**

**nesmie očakávať jednoduché
odpovede na zložité problémy !!**

Kriminologia sa začala rozvíjať ako veda v období **pozitivismu**, kedy sa ľudstvo začalo opájať **silou ľudského rozumu** s tým, že sa od vedy očakávala **odpoveď na akúkoľvek otázku** či už z vied prírodných, alebo vied spoločenských.

Prví kriminológovia **predpokladali**, že sa im veľmi rýchlo podarí v oblasti spoločenských vzťahov nájsť "**kameň mudrcov**" - čo v tejto súvislosti znamenalo nájsť akýsi **univerzálny faktor, ktorý by vysvetlil všetky zločiny**.

Dokonca sa v určitom období **zdalo**, že kriminológovia takýto **prvok objavili**. Do centra pozornosti a dostal **vplyv dedičnosti, stavby tela, inteligencie, neobvyklých štruktúr chromozómov...** Lenže tieto predpoklady boli veľmi skoro **vyvrátené** a kriminológia bola hnaná do **slepej uličky**.

Kriminológovia veľmi rýchlo zistili, že **model, prevzatý z prírodných vied** - riešenie vzťahov vo vede na základe riešenia modelu medzi **Príčinou a Následkom** nemožno v spoločenských vedách uplatniť

Človek je svojou podstatou **nevyspytateľná bytosť**, lebo každý z nás je niečim výnimočný a neopakovateľný. Čo platí o jednom, nemusí platiť o druhom. **Čo jedného navedie jedným smerom pre druhého je to práve pohnútko ísť smerom opačným.**

**PRETO, ak hovoríme v spoločenských vedách
niečo o príčinách máme na mysli**

VŽDY IBA vyššiu či nižšiu PRAVDEPODOBNOŠŤ

!!!

**To či má význam sa za týchto podmienok snažiť
riešiť spoločenské procesy a vzťahy vedúce ku
kriminalite - tak na túto otázku odpovedá
vyššie uvedené konštatovanie že :**

**NESMIEME OČAKÁVAŤ JEDNODUCHÉ
ODPOVEDE NA ZLOŽITÉ OTÁZKY
SPOLOČENSKÝCH VIED.**

KRIMINOLÓGOVIA vo svojej snahe o objavenie príčin delikventného chovania zvolili **dva základné - navzájom odlišné prístupy.**

KLASICKEJ ŠKOLE KRIMINOLÓGIE - pojíma človeka ako svojbytnú bytosť, ktorá sa pri kriminálnom jednaní rozhoduje slobodne a na základe racionálneho uvažovania.

KRIMINOLÓGIU POZITIVISTICKÚ - hovorí o ľuďoch ako o akýchsi automatoch, či bábkách, ktoré sami nad sebou nemajú plnú kontrolu a ktoré sú k spoločenský nežiadúcim formám jednania poháňané najrôzličnejšími silami – **ako v prírodných vedách**

Napriek zásadným rozdielom majú obidva prístupy **niečo spoločné**. Obidva vyrástli na **ideách modernej doby**, ktorej nástup **zmenil pohľad ľudstva na mnoho vecí včítane zločinu**. Deviantné chovanie bolo predtým vysvetľované na základe **DÉMONOLÓGIE** či spiritualistických teórii. Podľa nich príčina toho že človek kradol, lúpil, vraždil...bola považovaná za samozrejmu - zmocnili sa ho zlé sily. Kresťania hlásali, že kto poslúcha slovo božie koná dobré skutky. Ak niekto spáchal zločin - išlo o previnenie sa vôli všemohuceho. **TRESTY** sa orientovali výhradne na kruté trýznenie, lebo práve také metódy odpovedali predstave adekvátneho zaobchádzania s nešťastníkom ovládnutým temnými silami.

**Odstranenie krutých trestov je
výsledkom**

**KLASICKEJ ŠKOLY KRIMINOLÓGIE,
ktorá bojovala proti zažitým
krutostiam, rovnako ako celková
reforma trestného práva...**

KLASICKÁ A NEOKLASICKÁ KRIMINOLÓGIA

Základné myšlienky klasickej kriminológie sú súčasťou OSVIETENSKÉHO HNUTIA, ktoré sa v 18 storočí začalo šíriť Európou. Z týchto myšlienok sú pre rozvoj kriminológie zásadné dve:

- **prvá sa týka úplne nového pohľadu** na spoločnosť. OSVIETENCI HLÁSALI, ŽE STABILITA NIE JE DÁNA BOHOM, ALE SÚHLASOM VŠETKÝCH ČLENOV S DOHODNUTÝMI PRAVIDLAMI - SPOLOČENSKOU ZMLUVOU. Každý vie, že podrobenie sa tomuto poriadku je v jeho vlastnom záujme...
- **druhá myšlienka sa týka, slobodnej vôle.** Človek sa rozhoduje sám za seba, ako sa bude chovať a to platí aj v okamžiku, keď sa rozhodne pre cestu zločinu. Nie sú teda žiadní démoni ani diabli, ktorí by človeka viedli k zlým skutkom....

Klasická škola kriminologie

chcela presadiť nové trestnoprávne predpisy a to ako náhradu za brutalitu, svojvôľu a barbarstvo vtedajšej justície.... V tejto súvislosti je nevyhnutné spomenúť meno C. Beccaria, ktorý vo svojom diele "O ZLOČINOCH A TRESTOCH" prezentoval nové myšlienky, ktoré sa stali základom všetkých moderných systémov trestného práva v Európe i USA

Nám sa jeho myšlienky zdajú dnes samozrejmé, ale v tedajšej dobe to boli myšlienky priamo revolučné:

- zákon by mal človeka obmedzovať jedine vtedy ak je to bezpodmienečne nutné
- práva jedinca musia byť zaručené vo všetkých fázach trestného procesu
- potrestanie je ospravedlniteľné iba do tej miery, do akej jedinec narušil práva ostatných či ohrozil verejné blaho
- posudenie závažnosti zločinu by sa malo odvíjať od škody, ktorú spôsobil
- tresty musia zodpovedať závažnosti previnenia a nikdy by nemali byť prísnejšie než je bezprostredne nutné k účinnému odstrašeniu páchatel'a
- zákon musí jasne a zreteľne stanoviť aké chovanie je zakázané, rovnako ako určiť sankcie, ktoré za porušenie nasledujú
- trest musí prísť bez odkladu a nevyhnutne, lebo len tak sa v mysli ľudí spoji s prehreškom, ktorého sa týka

**Týmto kriminológom - na čele s Becariom,
nešlo ani tak o páchatel'a a jeho osobnosť ako o
skutkovú podstatu trestného činu a trest
samotný - išlo im teda viac o REFORMY
TRESTNÉHO PRÁVA než o POPIS PRÍČIN ALEBO
PREJAVOV KRIMINALITY.**

Skutočné zásluhy o rozvoj kriminológie majú až
POZITIVISTICKY orientovaní bádatelia z konca
19. storočia....ktorí **sformulovali**
medzinárodne uznávaný samostatný odbor
KRIMINOLÓGIU

Bolo to obdobie

NEOKLASICIZMU

Pozitivistí nepovažovali myšlienky Beccaria za dostatočne "vedecké" a to preto, že podľa nich boli málo exaktné...

NEOKLASICISTI (klasicisti pod myšlienkami pozitivizmu) vystavali svoje pôsobenie na tom, aby sa odstránili faktory, ktoré sa javili ako príčina zločinu. Takto vlády jednotlivých krajín, presvedčené touto zdanlivo platnou argumentáciou, **začali v 60-tich rokoch 20 storočia masívne investovať do najrôznejších programov a opatrení,** ktoré mali slúžiť prevýchove a liečbe páchatel'ov a zlepšovať životné podmienky.

LENŽE požadovaný efekt sa nedostavil a kriminalita naďalej rásla !

Preto keď zlyhali dané programy, ktoré sa zaoberali sociálnymi podmienkami a výchovným prostredím (budúcich) páchatel'ov zločinu, **vrátili sa kriminológovia** znovu k otázkam, ktoré nastolili pozitivistí - totiž k jednoduchému **vypočítavaniu výhod a nevýhod** trestu páchatel'a, ktoré mu zločinnosť prinesie ? Do kriminológie sa vrátili predstavy o odstrašovaní páchatel'ov a postupne sa uplatňovali i prístupy nové. **Viac ako na osobnosť páchatel'a** sa začala kriminológia **sústredovať na faktory** spojené so samotným skutkom, resp. so situáciou za ktorej k zločinu dochádza

Objavujú sa nové teórie:

- teorie racionálnej voľby
- ekonomická teorie zločinu
- teorie rutinných aktivít

TEORIE RACIONÁLNÍ VOLBY - podľa tejto teorie páchatel' zvažuje plusy a mínusy uvažovaného kriminálneho skutku, aby sa nakoniec **priklonil k možnosti z ktorej bude mať väčší prospech**. Veľké uplatnenie nachádza poznanie tejto teorie v oblasti situačnej prevencie.

EKONOMICKÁ TEORIE ZLOČINU - delikventnému chovaniu sa pokúša porozumieť na základe zákonitosti odvodených z ekonomie. Človeka poníma ako **neustále kalkulujúcu bytosť**, ktorá sa snaží investovať svoj obmedzený čas a prostriedky takým spôsobom aby maximalizovala ich výnos a minimalizovala náklady. Trestný čin volí v okamžiku, kedy zisk, ktorý očakáva, je v jeho očiach vyšší než prospech, ktorý plynie z inej činnosti.

TEORIE RUTINNÝCH AKTIVÍT - pre tento spôsob páchania trestnej činnosti je východiskom predstava páchatela, ktorý sa dopúšťa trestnej činnosti na základe slobodného a racionálneho rozhodnutia. k tomu, aby ku zločinu došlo je však potrebné splnenie i ďalších podmienok. **Páchatel' sa musí stretnúť s potencionálnou obeťou vo vhodnom čase a na vhodnom mieste bez prítomnosti ochráncu.**

Autori tejto teorie uvádzajú že takéto podmienky vznikali po II. svetovej vojne kedy došlo k zmene typických aktivít viazaných na školu, zamestnanie a trávenie voľného času. Viac občanov bolo náhle vystavených okolnostiam za ktorých boli ľahšími terčami útoku.

KRIMINOLOGIA POZITIVISTICKÁ

Posolstvo klasickej a neoklasickej kriminologie je veľmi povzbudivé, lebo zdôrazňujú možnosť človeka SLOBODNE sa rozhodnúť vo svojom chovaní a tým o svom vlastnom živote.

Pozitivisticky orientované teórie nie sú tak optimistické pre človeka. Zločin nie je jeho výsostnou voľbou, ani ekonomicky ani iný kalkul. **Zločin tu pripomína horký výsledok zložitej hry,** ktorú s človekom zohrali sily nad ktorými má len obmedzenú (ak vôbec nejakú) moc a ktoré sa podieľajú na formovaní jeho osobnosti.

Kriminológia pozitivistická je oproti kriminológii klasickej skutočne pravou vedou a od jej nástupu sa datuje

kriminológia ako samostatná veda.

Vedecké princípy v tejto pozitivistickej teorii možno zhrnúť do nasledujúcich bodov:

- na skúmanie sociálnych javov sa využívajú metody odvodené z prírodných vied**
- poznanie je založené na faktoch**
- všetky fakty musia byť zbavené subjektívneho hodnotenia**
- jadrom všetkých metod je zber dát z ktorých sú odvodené hypotézy a následne testovanie pravdivosi týchto hypotéz**
- uvedené metody vedú k tomu, že vedci preferujú kvantitatívne data pred kvaliatívnymi**

Od mnohých týchto zásad sa pozitívizmus v kriminológii pozdejšie odvrátil. Išlo o to, že **metódy exaktných vied**, ktoré pozitívizmus vyznával **nebolo možné uplatňovať na sociálnu problematiku**. (Pozitívizmus pre niektorých kriminológov nadobudol preto až pejoratívny význam).

Takto sa začali pozitivistické teórie vyvíjať rôznym smerom, ale v zásade zostávali na pozíciach pozitivizmu. Najvýraznejšie sa prejavili smery

- biologické**
- psychologické**
- sociologické**

Biologické pozitivistické kriminologické teórie

Lombroso - človek rodený zločinec - na základe vlastných pozorovaní - bol väzenským lekárom

Vytypoval niektoré znaky podľa ktorých VRAJ zločinca rozoznáme...

„Výrazně asymetrická tvář; nadměrně velké dásně a lícní kosti; neobvykle velké, nebo naopak malé uši, často odstálé jako šimpanz; zahnutý, zvednutý či jinak deformovaný nos; masité a opuchlé rty; neobvykle dlouhé ruce; nezvyklé tvary ústního patra či jeho rozštěp; abnormální zuby; ustupující brada, nebo neobvykle dlouhá či krátká a plochá, jako má opice; anomálie vlasů, které se svými znaky podobají vlasům typickým pro opačné pohlaví; anomálie hrudníku, jako například příliš mnoho nebo příliš málo žeber; nadpočetné bradavky; nadpočetné prsty na nohách a rukách.“

Lombroso išiel vo svojich úvahách tak ďaleko, že **rozlišoval znaky osôb pre jednotlivé druhy zločinov.**

Napriek tomu, že Lombrosové teórie vyznievajú dnes naivne je potrebné oceniť že poprvykrát upozornil na **multifaktorovú podmienenosť kriminálneho chovania.**

V týchto biologicky podmienených predpokladoch **osobitnú pozornosť venujeme otázkam dedične podmienených vlastností.**

- **štúdie kriminálnych rodín** - 709 členov rodiny Jukeových - drvivá väčšina boli zločinci. Rodina Kalikalov - dve vetvy nemanželské dieťa s mentálne retardovanou ženou - a so ženou z vyšších spoločenských vrstiev - značné rozdiely vo výskyte asociálnych znakov.

- **štúdie dvočiat** - Lange -20 súrodeneckých párov 77 % u jednovaječných, 12 % u dvojvaječných

Christiansen - 6 000 súrodeneckých párov - 35,8 % jednovaječných a 12,3 % dvojvaječných

- **adopčné štúdie** - dieťa sa ocitne v náhradnej rodine - štúdium vplyvu prostredia u chlapcov. Ktorí mali problém so zákonom - 48 % malo otcov(náhradných) s kriminálnou minulosťou - u ostatných ktorí nemali problém so zákonom - 31,% otcov (biologických) naopak malo problém so zákonom.

Tab. 10 Porovnání základních směrů kriminologického uvažování

	Klasická a neoklasická kriminologie	Pozitivistická kriminologie
Hlavní předmět zájmu	Trestný čin	Pachatel
Pojetí pachatele	Svobodná vůle Racionální, kalkulující Normální	Předurčený ke zločinu Hnán biologickými, psychologickými a jinými vlivy Patologický
Reakce na zločin	Tresty přiměřené skutku	Léčení a převýchova, které stavějí na individuálních charakteristikách

**Z UVEDENÉHO VYPLÝVA, ŽE VPLYV DEDIČNOSTI
TU ROZHODNE JE, ALE LEN VEĽMI ŤAŽKO JE HO
MOŽNÉ ELIMINOVAŤ OD VPLYVU PROSTREDIA,
ALE OPAKOVANÍM SLEDOVANIA TÝCHTO
JEDINCOV SA ROZDIELY V KRIMINÁLNEJ
AKTIVITE ZNAČNE STIERALI.**

**VPLYV DEDIČNOSTI NIE JE MOŽNÉ PRECEŇOVAŤ
!!**

Psychologické pozitivistické kriminologické teórie

Vychádzajú z toho, že za kľúčový faktor schopný jedinca priviesť k zločinnému jednaniu je psychika- duševné pochody.

- Freud - psychoanalýza - význam socializácie
- I.P.Palov - pozitívny vplyv učenia
- **psychopatická porucha** (asociálna porucha) - diagnostikovaná v cca 30% páchatel'ov. Ale jej **význam nemožno preceňovať**
- **inteligencia** páchatel'ov - tiež nemožno preceňovať význam a to v žiadnom smere

Sociologické kriminologické teórie

Každý jedinec sa narodí s určitými vlastnosťami, ale ich rozvoj v kladnom či zápornom zmysle slova sa **ovplyvňuje spoločenským prostredím** v ktorom sa pohybujeme !!

Zisťovanie príčin kriminality vedie kriminológa mnohými smermi. Zdá sa teda na prvý pohľad, že je to otázka neriešiteľná - napriek tomu je tu všeobecný poznatok, že **žiadnú z teórii nie je potrebné umlčať**, lebo pátranie po príčinach zločinnosti je vlastne MULTIFAKTORIÁLNE.

To je základné zistenie kriminológie !!!!

-

ZÁVER

Pokiaľ by sme zhrnuli a vyjadrili najzásadnejšie zistenia ktoré vedú ku kriminálnej kariére sú tieto:

- **impulzívnosť a nedostatok sebakontroly**
- **poruchy pozornosti**
- **zlé študijné výsledky v škole**
- **slabý dohľad rodičov**
- **konflikty medzi rodičmi**
- **antisociálne chovanie v rodine (rodičia, súrodenci)**
- **nízky vek matky**
- **veľký počet detí v rodine**
- **nízky príjem rodičov**
- **rozvod rodičov**

Znamená to, že akákoľvek diskusia o príčinách kriminality musí obsahovať pestrú paletu faktorov, ktoré navyše nepôsobia samostatne, ale v úzkej väzbe i podmienenosti